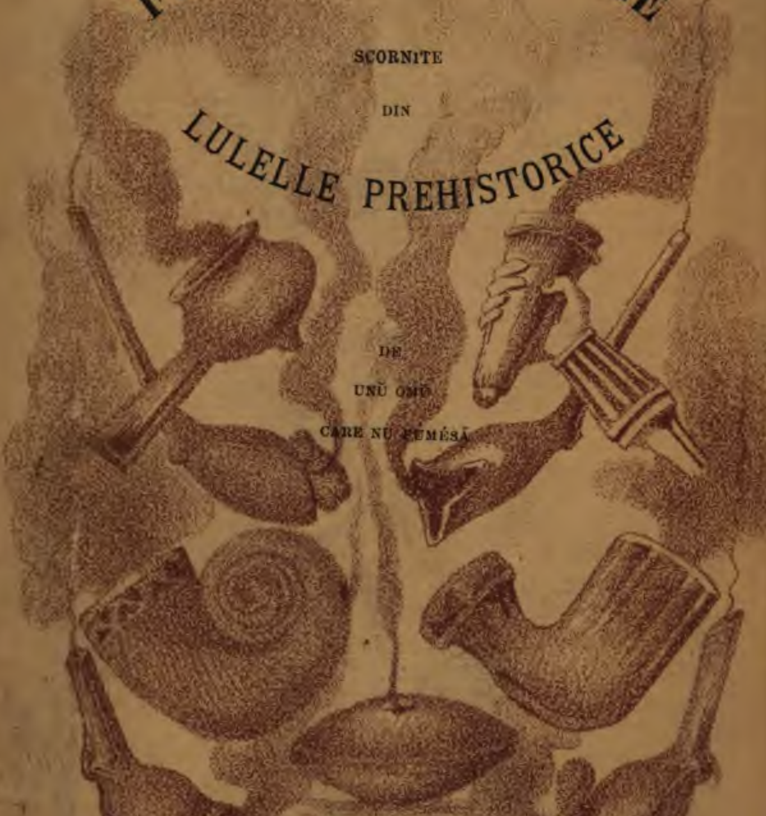
FUMURI ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULELLE PREHISTORICE

DE

UNŬ OMŬ

CARE NU FUMÉSĂ

BUCURESCI

1873.

FUMURI ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULLELE PREHISTORICE

FUMURI

ARCHEOLOGICE

SCORNITE

DIN

LULLELE PREHISTORICE

DE

A. I. ODOBESCU.

BUCURESCI

TYPOGRAPHIA CURTII (LUCRATORII ASSOCIATI)

12, PASSAGIULU ROMANU, 12

1873.

Extrasŭ din *Columna luĭ Traĭanŭ*
din No.
15 februariŭ 1873.

Scimŭ de-o-cam-dată atâtŭ de puçinŭ assupra vechilorŭ locuitorĭ aĭ ţerreĭ nóstre; amŭ dobêndită ăncŏ, prin a nóstră propriă lucrare, aşa de puçine cunnoscinţe despre anticuităţile naţionale, ne amŭ câştigatŭ pênĕ acumŭ aşa de puçină credinţă în cercurile sciinţifice alle lumiĭ civilisate, încâtŭ, ḑĕŭ, nu s'arŭ pré cădé să ne mâncămŭ de îndată acea brumă de credinţă, cumŭ ḑice românulŭ, prin emitterea unorŭ hypothese de o natură, maĭ multŭ séŭ maĭ puçinŭ fantastică, care nu potŭ să provóce decâtŭ unŭ zîmbetŭ ironicŭ pe buzele adevĕraţilorŭ ómenĭ de sciinţă.

Acéstă cugetare a fostŭ din noŭ deşteptată în mine maĭ deunăḑĭ citindŭ, în Trompetta Carpaţilorŭ din 4/16 februariŭ (N° 1045, annulŭ allŭ IX) ăncŏ unŭ articolŭ, sub rubrica : *Archeologia*, subscrisŭ de d. Cesar Bolliac. Într'însulŭ e vorba de *Usulŭ fumatuluĭ din timpiĭ prehistoricĭ*, şi e-

ruditulŭ preşedinte allŭ comitetuluĭ nostru archeologicŭ ne spune că Pomponiŭ Mela, acellŭ geografŭ spaniolŭ ce scriea latinesce cu 60-70 de anni ĭnaintea concuisteĭ Dacieĭ de către Traïanŭ, «attribuiă *numaĭ* Thracilorŭ cellorŭ vechĭ usulŭ «fumatuluĭ;» apoĭ adaogă că: «Dacii, alle cărorŭ «obiceĭurĭ urméză să fi fostŭ maĭ acelleaşĭ cu alle «vechilorŭ Thracĭ, *nu maĭ este îndouĭală* că fu-«maŭ, că fumaŭ din lulea prin vre-unŭ feliŭ de «ţeve subţirĭ care n'aŭ pututŭ să resiste pênĕ la «noĭ»; în fine ne arrată că d-luĭ a găssitŭ însuşĭ pênĕ acumŭ, «printre vase şi cĭoburĭ de vase prehistorice,» în treĭ localităţĭ differite, la Vodastra din Romanaţĭ, la Hunia de lûngă Calafatŭ, şi la Piscu-Crassanĭ de pe Ialomiţă, treĭ lulelle de lutŭ negru, care suntŭ leite poseclite «lulelle românescĭ»!

Iată o frumósă descoperire archeologică, şi cândŭ unŭ omŭ ca d. Bolliac o întemeĭéză pe carte letinéscă, passă de nu te minuna!

La noĭ lumea nu se pré occupă de archeologiă, şi prin urmare póte cu înlesnire să créḑă în erudiţiunea orĭ-cuĭ. De ce ânsĕ noĭ, déca în adevérŭ ne taiă capulŭ şi déca ne interessămŭ la starea de cultură a compatrioţilorŭ noştri,—de ce să ne facemŭ o glumă din miḑŭ-lócele ce avemŭ pentru a'ĭ instrui? De ce să nu trattămŭ sciinţa cu seriositatea ce i se cade şi să n'o presintămŭ, pre câtŭ ne dă mâna, sub aspectulŭ eĭ cellŭ adevératŭ şi respectabilŭ, atâtŭ publiculuĭ românŭ,

care póte avé o naivă încredere în noĭ, câtŭ şi străinilorŭ cari ne judecă cu maĭ multă justeţă, dar şi cu maĭ puçină îngŏduĭélă?

Eŭ credŭ că aceste ideĭ arŭ trebui să călăuzéscă pe toţĭ aceĭa cari, cu pénna séŭ cu limba, vorŭ să contribuiă la lăţirea cunnoscinţelorŭ de orĭ-ce natură printre poporulŭ românŭ, séŭ să respândéscă prin străinĕtate noţiunĭ sciinţifice despre patria nóstră.

Cu acéstă învĕţătură aşŭ vré dóră să se allégă bine-voitorulŭ cititorŭ, din paginele ce'ĭ staŭ dinainte.

Restulŭ e numaĭ fumŭ!

Să cătâmŭ dérŭ, pe urmele d-luĭ Bolliac, a aduna fumulŭ din anticuitate, şi să ne întrebămŭ şi noĭ décă cu adevĕrŭ ellŭ a essitŭ din lulelle prehistorice.

Cu vre o cincĭ sute de annĭ maĭ nainte de Pomponiŭ Mela, părintele istorieĭ, ellenulŭ Herodotŭ audise că Massageţiĭ, unŭ poporŭ care locuia dincollo de Marea Caspică, pe malurile rîuluĭ Araxŭ, —rîŭ maĭ mare chĭarŭ decâtŭ Dunărea,—că «Massageţiĭ descoperise unŭ copaciŭ alle căruĭ fructe «eĭ le arruncaŭ pe jaratecŭ, stândŭ cu grămédă «adunaţĭ împrejurulŭ foculuĭ, şi din fumulŭ ce «se înalţà, şi pe care'lŭ mirosĭaŭ, eĭ se îmbĕtaŭ, «precumŭ Greciĭ din vinŭ; şi cu câtŭ maĭ multŭ

«arruncaŭ de acelle fructe pe focŭ, cu atâtŭ maĭ «multŭ se îmbĕtaŭ, pênĕ în sfêrşitŭ se sculaŭ şi «se puneaŭ pe cântece şi pe jocurĭ.» [1]

Altŭ unde-va, totŭ Herodotŭ maĭ ḑice că »Scy-«ţiĭ, intrândŭ sub nesce accoperişurĭ de pîslă, punŭ «semênţă de cânepă pe petre roşite în focŭ; şi «cândŭ acea semênţă începe a arde, ea respânde-«sce unŭ fumŭ maĭ tare decâtŭ aburulŭ băilorŭ din «Grecia; şi Scyţiĭ, ameţiţĭ de acea aburélă, se punŭ «pe urlete. Acésta le servă lorŭ de baiă.» [2]

Aci póte, precumŭ observă d. G. Rawlinson, traducĕtorulŭ englesŭ allŭ luĭ Herodotŭ [3]), scriitorulŭ ellenŭ a confundatŭ douĕ usurĭ distincte alle Scyţilorŭ: adecă, pe de o parte, băile de aburŭ pe care le întrebuinţéză ăncŏ şi aḑi Ruşşiĭ, producêndŭ aburéla prin turnare de apă pe petre

1) **Herodoti** lib I, §. 202: „Ἄλλα δὲ σφι ἐξευρῆσθαι δένδρεα „καρποὺς τοιούσδε τινὰς φέροντα, τοὺς ἐπείτε ἂν ἐς τὠυτὸ συνέλθωσι „κατὰ ἴλας καὶ πῦρ ἀνακαύσωνται κύκλῳ περιιζομένους ἐπιβάλλειν ἐπὶ „τὸ πῦρ, ὀσφραινομένους δὲ καταγιζομένου τοῦ καρποῦ τοῦ ἐπιβαλλομέ-„νου μεθύσκεσθαι τῇ ὀδμῇ κατά περ Ἕλληνας τῷ οἴνῳ, πλεῦνος δὲ ἐπι-„βαλλομένου τοῦ καρποῦ μᾶλλον μεθύσκεσθαι, ἐς ὃ ἐς ὄρχησίν τε ἀνίσ-„τασθαι καὶ ἐς ἀοιδὴν ἀπικνέεσθαι“.

2) **Idem.** lib. IV. § 75: „Ταύτης ὦν οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ „σπέρμα ἐπεὰν λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πίλους, καὶ ἔπειτεν ἐπι-„βάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους τῷ πυρί. τὸ δὲ θυμιῆ-„ται ἐπιβαλλόμεν, καὶ ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικὴ οὐ-„δεμία ἄν μιν πυρίη ἀποκρατήσειε. Οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι τῇ πυρίῃ ὠ-„ρύονται· Τοῦτό σφι ἀντὶ λουτροῦ ἐστί“.

3) **History of Herodotus. A new english version by George Rawlinson. New edition, vol. III. p. 55, note 6.**

roşite în focŭ, érŭ pe de altă parte, affumarea cu fructulŭ uneĭ plante, pe care vĕḑurămŭ maĭ susŭ că Massageţii o arruncaŭ pe focŭ spre a se îmbĕta din fumulŭ eĭ, cântândŭ şi jucândŭ în beţia lorŭ. •

Acea plantă arŭ fi ḑérŭ chĭarŭ cânepa, κάνναβις, ce cresce, şi de sineşĭ şi semĕnată, în Scythia; care se adduce cu inulŭ, dérŭ e multŭ maĭ presusŭ decôtŭ dînsulŭ prin grossimea şi înălţimea eĭ, şi din care Thracii îşĭ făceaŭ veşminte întocmaĭ ca celle de inŭ [4]).

Este de creḑutŭ că Pomponiŭ Mela, autorulŭ predilectŭ allŭ d-luĭ Bolliac, împrumutase scinţa sa de la Herodotŭ, cândŭ ne spune că «locui«torii Thracieĭ nu cunnosceaŭ usulŭ vinuluĭ, ci că, «mĕncândŭ, eĭ se aşeḑaŭ împrejurulŭ foculuĭ, «arruncaŭ pe jaratecŭ nesce seminţe şi prin miro«sulŭ lorŭ desteptaŭ într'înşiĭ o vesseliă analogă «cu a beţieĭ» [5]).

Din acellaşĭ usŭ pare a proveni şi numele de Καπνοβάτοι (derivatŭ din καπνός, *fumŭ*) pe care Strabo

4) **Herodoti** lib. IV. § 74 : "Εστι δέ σφι κάνναβις φυομένη ἐν τῇ „χώρῃ πλὴν παχύτητος καὶ μεγάθεος τῷ λίνῳ ἐμφερεστάτη· ταύτῃ δὲ „πολλῷ ὑπερφέρει ἡ κάνναβις. Αὕτη καὶ αὐτομάτη καὶ σπειρομένη φύε„ται, καὶ ἐξ αὐτῆς Θρήϊκες μὲν καὶ εἵματα ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁ„μοιότατα . . ."

5) **Pomponii Melae**, de situ Orbis lib. II. cap. 2 : „Vini „usus quibusdam ignotus est : epulantibus tamen ubi super „ignes, quos circumsident, quaedam semina ingesta sunt, si„milis ebrietati hilaritas ex nidore contingit".

ne, [6]) într'unŭ passagiŭ camŭ încurcatŭ, îllŭ dă locuitorilorŭ Moesieĭ, d'a stânga Dunăriĭ.

Şi Plutarchŭ, séŭ póte unŭ altulŭ ce a luatŭ numele luĭ Plutarchŭ spre a scrie unŭ micŭ trattatŭ despre «*Numirile rîurilorŭ şi munţilorŭ şi despre celle ce se găssescŭ într'însele*», vorbindŭ de rîulŭ Hebru allŭ Thracieĭ (Mariţa de astă-ḑi), arrată că «în acellŭ rîŭ se nasce o plantă assemĕnată cu «şovêrfulŭ [7]), ὀριγάνῳ παρόμοιος, alle căriĭ căpĕtîie Thra«ciĭ le cullegŭ spre a le arrunca în focŭ, dupe ce «suntŭ sătuĭ de mâncare, şi absorbindŭ prin desse «aspiraţiunĭ fumulŭ séŭ mirosulŭ, care se ridică «dintr'însele, se îmbétă şi pică într'unŭ somnŭ «adûncŭ.» [8]).

Pliniŭ cellŭ bĕtrânŭ schimbă şi soiulŭ planteĭ şi scopulŭ fumigaţiunilorŭ scythice, cândŭ ne

6) **Strabonis** geographicarum lib. VII cap. 3. § III. „Λέγει δὲ „τοὺς Μυσοὺς ὁ Ποσειδώνιος καὶ ἐμψύχων ἀπέχεσται κατ'εὐσέβειαν, διὰ „δὲ τοῦτο καὶ θρεμμάτων· μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ „ζῶντας καθ'ἡσυχίαν. διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβά„τας". — §. IV. „Τὸ δὲ δὴ καὶ θεοσεβεῖς νομίζειν καὶ καπνοβάτας τοὺς „ἐρήμους γυναικῶν σφόδρα εναντιοῦται ταῖς κοιναῖς ὑπολήψεσιν"

7) **Doctor A. Fètu** în Enumeraţiunea specielorŭ de plante cultivate în grădina botanică din Iaşşĭ pênĕ la annulŭ 1870 p. 42 (éstrasŭ din *Revista Sciinţifică*).

8) **Plutarchi** fragmenta et spuria, edid. Fr. Duebner. Paris 1855. p. 82 : Περὶ ποταμῶν καὶ ὀρῶν ἐπωνυμίας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενων. §. III. 3: „Γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῷ (τῷ προειρημένῳ πο„τάμῳ Ἕβρῳ) βοτάνη παρόμοιος ὀριγάνῳ, ἧς τὰ ἄκρα δρεψάμενοι „Θρᾷκες ἐπιτιθέασι πυρὶ μετὰ τὸν κόρον τῆς δημητριακῆς τροφῆς, και „τὴν ἀναφερομένην ἀναθυμίασιν δεχόμενοι ταῖς ἀναπνοιαῖς, καροῦνταὶ „καὶ εἰς βαθὺν ὕπνον καταφέρονται".

spune, urmândŭ întru acésta unuĭ medicŭ grecŭ numitŭ Apollodorŭ, că barbariĭ, spre a'şĭ scădé volumulŭ splineĭ şi a se face astŭ-feliŭ din ḑi în ḑi maĭ sprintenĭ şi maĭ vêrtoşĭ, aspiră pe gură fumŭ de săbiuţă [9] (cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa...) şi nu essŭ pênĕ a nu fi făcutŭ în fiă-care ḑi o assemené aburélă [10]).

Déca barbariĭ luĭ Apollodorŭ suntŭ totŭ aceĭa cu Massageţiĭ şi Scyţiĭ luĭ Herodotŭ, cu Capnobaţiĭ moesĭ aĭ luĭ Strabone, cu Thraciĭ luĭ Pomponiŭ Mela şi aĭ falsuluĭ Plutarchŭ, apoĭ trebuĭă să recunnóscemŭ că tóte popórele Scythieĭ aŭ practicatŭ fumigaţiunĭ de differite speciĭ, cu scopulŭ, unele d'a se învesseli, după mésă, spre a cânta şi a juca; altele, spre a se addormi; altele, spre a'şĭ întreţine sănĕtatea. In primulŭ casŭ, eĭ sorbĭaŭ fumŭ de cânepă, în allŭ douilea, aburŭ de şovêrfŭ, în ultimulŭ în fine se affumaŭ cu pêrlélă de săbiuţă.

Dórŭ toţĭ scriitoriĭ vechĭ cari ne aŭ păstratŭ tradiţiunea acestuĭ usŭ, ne affirmă totŭ-d'o-dată că barbariĭ arruncaŭ d'a dreptulŭ pe focŭ plantele affumătóre şi le absorbĭaŭ mirosulŭ stândŭ în préjma foculuĭ. Nicăĭerĭ dérŭ nu e vorbă de pipe şi de lulelle.

9) **Doctorŭ A. Fĕtu**, loc. citat. pag. 51.

10) **C. Plinii Secundi** naturalis historiae lib. XXI § LXIX „Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar „qui negabat bibendum : . . . . . mirumque tradit, barba„ros suffitum hujus herbae excipientes ore, lienes consumere „et non egredi die omni, nisi ab hoc suffitu : vegetiores „enim firmioresque sic etiam in dies fieri."

Prin urmare chiarŭ d'amŭ vré, spre a face plăcere d-luĭ Bolliac, să recunnóscemŭ că şi Dacii fumaŭ ca Thracii luĭ Pomponiŭ Mela, apoĭ totŭ n'amŭ avé de unde scóte, că «eĭ fumaŭ din lu-«lea».

Abĭé décă resfoindŭ prin reçétele medicale alle bĕtrânuluĭ Pliniŭ, găssimŭ că: «fumulŭ rădĕ-«cineĭ uscate de podbélă séŭ de limba-vecineĭ [11] «(bechion quae et tussilago dicitur), fiindŭ aspi-«ratŭ printr'o *trestiă* şi înghiţitŭ, vindecă, dupe «cumŭ se crede, tussea învechită [12].»

N'arŭ fi óre, vĕ întrebŭ, camŭ multă cutedare de a preface trestia, *arundo*, răpcigoşilorŭ luĭ Pliniŭ, într'o «lulea cu ţéva subţire», la care, în puterea uneĭ imaginaţiunĭ archeologico-ĭatricalo-poetice, amŭ închipui că Traĭanŭ ossândisse pe sĕrmaniĭ Dacĭ, ofticaţĭ de nempăcatele luĭ prigonirĭ?

Numaĭ astŭ-feliŭ s'arŭ puté ânsĕ esplica pentru care cuvêntŭ Dacii, despre cari,—cumŭ ne încredinţéză d. Bolliac—«nu maĭ este îndouĭélă că fu-«maŭ, că fumaŭ din lulea prin vre unŭ feliŭ de «ţeve subţirĭ care n'aŭ pututŭ să resiste pênĕ la

11) Doctorŭ A. Fĕtu. loc. citat. p. 30.

12) C. Plinii Secundi lib. XXVI § 16:—„Hujus (bechion et „alio nomine chamaeleucen, aridae cum radice fumus per arun-„dinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim." La cartea XXIV § 85, totŭ Pliniŭ spune despre acéstă plantă că i se arde rădĕcina pe cărbunĭ de ciparosŭ şi la casurĭ de tusse învecită, se aspiră fumulŭ printr'o pîlnie (per infurnibulum).

«noĭ», cumŭ Dacii nu ni se presintă toţĭ, cu luléoa în gură, pe columna din forulŭ luĭ Traĭanŭ.

Fiindŭ că ânsĕ se vede că architectulŭ Apollodorŭ a uitatŭ să ne păstreze, în bas-reliefurile séllę, acellŭ *netăgăduitŭ* instrumentŭ întrebuinţatŭ de Dacĭ pentru fumatŭ, ceremŭ voiă d-luĭ Bolliac a descrie aci, în câte-va cuvinte, lulellele ce d-luĭ a descoperitŭ la Vodastra, la Hunia şi la Piscu-Crassanĭ, numaĭ şi numaĭ spre a îndeplini o aşa regretabilĕ lacună a archeologieĭ dacice.

Din douĕ lulelle care sunt întregĭ în collecţiunea de vase prehistorice a d-luĭ Bolliac, una are forma fórte commună a lulellelorŭ ardelenescĭ, cu o buză teşită în partea despre ţéva şi cu trupulŭ tăĭatŭ în optŭ laturĭ pe din-afóră; alta are códa addusă melcų şi unŭ ornamentŭ în zigzagŭ să patŭ în jurulŭ gureĭ. Amêndouĕ sunt de lutŭ negru.

Càtŭ despre «obiectele prehistorice de pămêntŭ, «în forme rotunde şi maĭ lătăreţe, secĭ înlăîntru, «ne avêndŭ decâtŭ o singurĕ gaură d'assupra», şi pe care d. Bolliac le crede a fi «umflate prin suf-flare» şi a correspunde cu narghiléoa portativă a Perşilorŭ, mărturissimŭ că nu numaĭ elle nu concordă întru nimicŭ cu practicele affumătóre attribuite Thracilorŭ de către autoriĭ anticĭ, dérŭ ăncŏ nu presintŭ nicĭ una din condiţiunile materiale care să înlesnéscă orĭ-ce feliŭ de fumatŭ. Abié

déca arŭ puté servi ca unŭ feliŭ de candelle, de faptură cu totulŭ primitivă.

Inchipuiéscă'şi cine-va două scoicĭ de lutŭ arsŭ lipite una de alta pe muchĭ şi avêndŭ d'assupra unuia din ţesturĭ, o mică găurice care pune cavitatea teşită a obiectuluĭ în communicaţiune cu aerulŭ esteriorŭ. Staŭ de mĕ întrebŭ cumŭ a avutŭ răbdare d. Bolliac să vîre prin acea mică găurice şi tutunŭ şi éscă aprinsă? Eŭ bănuescŭ că Dacii,—orĭ-câtŭ de multŭ le-arŭ fi plăcutŭ luléua,—ba chiarŭ şi d. Bolliac, s'arŭ fi lipsitŭ de fumatŭ d'arŭ fi fostŭ siliţi totŭ mereŭ să împle şi să aprindă o astŭ-feliŭ de narghilé, stăndŭ apoĭ cu gura căscată d'assupra eĭ ca să aspire ibrişimulŭ de fumŭ ce póte essi pe acea microscopică găurice.

Ierte-ne dérŭ autorulŭ articoluluĭ despre: *Usulŭ fumatuluĭ din timpiĭ prehistoricĭ*, a'i mărturisi că descoperirea sa de *narghilele prehistorice* ne a addusŭ fŏră voiă aminte o scenă glumétă dintr'o veselă comediă jucată la theatrulŭ *Palais-Boyal* din Paris [13]), în care unŭ archeologŭ passionatŭ din provinciă, Preşedinte allŭ Academieĭ din Etampes, descopere şi ellŭ în gunoiulŭ din poiana, unŭ mânerŭ de vasŭ. . . . casnicŭ, pe care 'lŭ botéză de lacrymatoriŭ. . . . allŭ decadenţeĭ, întrebuinţatŭ de Romanĭ în momente. . . . de jalnice espansiunĭ.

13) La *Grammaire*, comédie-vaudeville par M. M. E. Labiche et A. Jolly 1866.

In privința lulelleloră prehistorice ânsé aŭ apucată alți archeologĭ înaintea Președintelui comitetuluĭ nostru archeologică, descoperindŭ în maĭ multe părțĭ alle Europeĭ appusane, pipe, amestecate printre obĭecte antice.

La 1786, în Burwein, lûngă Conters (cantonulŭ Grisonilorŭ în Elveția), s'aŭ descoperitŭ douĕ hârdăiașe de bronzŭ care conțineaŭ brăçărĭ de aurŭ, fibule séŭ chĭăiotorĭ în spirale, monete Massaliote, unŭ vassŭ de argintŭ și nesce *micĭ pipe* pe care le-aŭ credutŭ pe atuncĭ a fi instrumente de alle augurilorŭ romanĭ, deși celle maĭ multe din obĭectele d'acollo parŭ a fi fostŭ de formă barbară [14]. Totŭ în Elveția s'aŭ maĭ gässitŭ adesé asemené pipe: una de pămêntŭ, la Morges; alta de ferrŭ, la Augst; una totŭ de ferrŭ, la Develier printre ruine romane; âncŏ una de ferrŭ s'a descoperitŭ la 1854 sub trunchiulŭ unuĭ vechiŭ stejarŭ din pădurea de la Faoug lûngă Avenches; totŭ aci, în vechia cetate Avenches, la patru-spre-dece picióre adûncime, împreună cu ollăriă purtândŭ inscripțiunĭ latine, s'a găssitŭ și o pipă de lutŭ, de o formă cu totulŭ originalĕ, de vreme ce închipuïesce o mână cu mănecuță încrețită, ținêndŭ unŭ paharŭ conicŭ.

Ancŏ și în ruïnele romane dela Lausanna și în celle dela Saint-Prex, între Rolle și Morges, s'a afflatŭ câte o pipă de ferrŭ; érŭ d. Baronŭ de Bon-

14) Roeder und Tscharner, Der Kanton Graubünden.

stetten, care rapportă tóte aceste fapte şi dă chiarŭ desemnele accellorŭ pipe, nu se póte opri d'a începe descrierea lorŭ prin aceste cuvinte : «Risum «teneatis! Iată ăncŏ pipe!» [15]) Printre archeologiĭ elveţianĭ, renumitulŭ Troyon, ne maĭ putêndu-se îndoui de anticuitatea acestorŭ obiecte descoperite printre remaşiţe alle timpilorŭ vechĭ, a emisŭ opiniunea că elle arŭ fi jucării de copiĭ.

In Germania, şi maĭ allesŭ în movilele din districtele Freesen şi Osnabrück, din Hannovra , se gǎssescŭ, împreună cu ólie, cu topóre şi cu cuţite de silex, nesce micĭ pipe de lutŭ , tăiate peḑisŭ la gură şi pe care ómenii loculuĭ le credŭ a fi fostŭ pipele de fumatŭ alle unorŭ genii séŭ uriaşĭ numiţĭ *Aulk*, cari aŭ fostŭ îngropaţĭ în acelle movile, ce portŭ şi elle numele de *Aulkeen-Græber* [16]).

Unŭ învĕţatŭ germanŭ, d. Chr. Keferstein [17]), cércă să esplice întrebuinţarea acestorŭ pipe, arătândŭ că Celţii din Irlandia aŭ fostŭ, din epocele celle maĭ străvechĭ, în rapportŭ cu America, neîndouiósa patriă a tutunuluĭ şi a pipeĭ [18]).

15) **De Bonstetten.** Recueil d'antiquités suisses avec planches lithographiées. Berne 1855. planche XIV şi Supplément Lausanne 1867. planche XI.

16) **Waechter.** Statistik der heidnischen Denckmale in Hannover. Hannoversches Magazin, 1841, p. 675—685.

17) **Chr. Keferstein.** Ansichten über die Keltischen Alterthümer, die Kelten überhaupt und besonders in Teutschland. Halle. 1846 Vol. I. p. 248.

18) Despre originea americană a planteĭ tutunuluĭ, *nicotiana tabacum*, şi despre usulŭ străvechiŭ allŭ pipeĭ de fumatŭ la popórele Nouluĭ Continentŭ, se póte consulta maĭ al-

In adevĕrŭ printre anticuitățile desgropate în Irlandia și Scoția, ba chiarŭ și în Engliterra, s'aŭ arrătatŭ adesé pipe micí, cărora poporulŭ irlandesŭ le dă numele de *Danes pipes* (pipe dannese), érŭ cellŭ scoțesŭ, de *Celtic* și de *Elfin pipes*, adecă pipe alle Celțilorŭ și alle geniilorŭ Elfĭ.

D. Collingwood Bruce [19]), în scrierea sa *The roman Wall,* arrată că a găssitŭ pipe de lutŭ pentru fumatŭ în maĭ multe stațiunĭ romane din Anglia și chíarŭ lûngă zidulŭ romanŭ din Londra, în vecinĕtate cu Turnulŭ (*the Tower*) ; érŭ d. Danielŭ Wilson , descrietorulŭ anticuitățilorŭ scoțese [20]), memorândŭ despre numerósele pipe ce s'aŭ afflatŭ la North-Berwick și în Irlandia, crede că usulŭ fumatuluĭ essista la popórele celte maĭ nainte d'a se fi addusŭ tutunulŭ din America, și că ellŭ se practica póte cu cânepă și alte plante.

In Francia ânsĕ archeologiĭ s'aŭ arrătatŭ maĭ cu reservă în privința pipelorŭ ce eĭ aŭ descoperitŭ pe icĭ și collé, și abbatele Cochet , neobossitulŭ esploratorŭ allŭ anticuitățilorŭ Normandieĭ, nu cutéḑă a da o proveninţă anteriórĕ secoluluĭ

lesŭ scrierea luĭ **Tiedemann.** Histoire du tabac ; — studiulŭ luĭ **Fairholt**, Tobacco and its Association, în publicațiunea *Notes and Queries* 1 Series, Vol. II și VII ; — **Wilson**, Prehistorical man, Vol. II ; — **E. Stevens**, Flint Chips, p. 315 și altele.

19) **Collingwood Bruce.** The roman Wall. in-8. 2. edit.

20) **Daniel Wilson**, Prehistoric annals of Scotland. 2. edit London 1863, Vol. II, p. 503.

allŭ XVII pipelorŭ dé lutŭ, însemnate cu littere şi cu florĭ, une-orĭ chĭarŭ cu florĭ de crinŭ, ce ellŭ a găssitŭ într'unŭ cimitiriŭ romanŭ de la Dieppe. [21])

Cu tóte acestea, d. Louandre din Abbeville crede antice pe celle găssite la o mare adûncime, în localitatea dissă *la Portelette*; d. Muret din Paris păstrézá in collecţiunea sa de anticuităţĭ, o pipă de ferrŭ, care are o gaură pătrată pe laturea sa; érŭ în minunatulŭ museŭ de anticuităţĭ etrusce adunatŭ de Campana şi cumpératŭ, în mare parte, de imperatulŭ Napoleonŭ III, spre a înavuţi cu dênsulŭ collecţiunile archeologice alle Luvruluĭ, era şi o lulea de bronzŭ, care se recommanda maĭ multŭ prin frumósa eĭ patină verde (coclélă), decâtŭ prin forma sa. Nu potŭ încredinţa déca ea 'şĭ-a afflatŭ unŭ locŭ în gravele şi artisticele vitrine alle Luvruluĭ.

Iată, pare-ni-se, starea în care se afflă aḑí cestiŭnea archeologică a fumatuluĭ popórelorŭ antice din Europa:

pentru partea orientalĕ, începêndŭ dela Hebrulŭ Thracieĭ, pênĕ la Araxulŭ Massageticŭ, attestate numeróse alle scriitorilorŭ anticĭ, ellenĭ şi romanĭ, cumŭ-că popórele barbare din acelle locurĭ se îmbĕtaŭ, se vesselĭaŭ şi se întărĭaŭ, absorbindŭ, d'a dreptulŭ, fòră pipe nicĭ lulelle, fumulŭ

21) **L'abbé Cochet, La Normandie souterraine, 2 édit, Paris 1855 p. 76.**

îndesatŭ allŭ unorŭ plante, maĭ multŭ séŭ maĭ puçinŭ cunnoscute (cânepă, şovêrfŭ şi săbióră), pe care le aruncaŭ pe focŭ;

prin ţerrile appusane din contra, în insulele Britannice, în nordulŭ Germanieĭ şi allŭ Francieĭ póte, în Elveţia, descoperirĭ numeróse, printre ruinele romane şi prin morminte de natură îndouĭósă, a unorŭ micĭ pipe, şi de lutŭ şi de ferrŭ, care pe a-locuré portŭ şi nume legendare; dérŭ nicăierĭ, pe aci, doveḑĭ scrisse séŭ represintaţiunĭ plastice care să amintéscă despre usulŭ fumatuluĭ prin pipe, în anticuitate, la popórele celtice şi teutone.

Iuliŭ Cesarŭ n'a afflatŭ pe Gallĭ şi pe Bretonĭ fumândŭ; Tacitŭ nu auḑise că pe atuncĭ Germaniĭ să fi statŭ cu pipa atêrnată de buză.

Permittă-ne dérŭ şi d. Bolliac a crede că nicĭ Traĭanŭ n'arŭ fi păţitŭ atâté nevoĭ spre a înfrânge pe Dacĭ, décă 'ĭ-arŭ fi găssitŭ scărpinându-se în capŭ cu luléua în gură séŭ trăgêndŭ cu tabĭetŭ din narghilé.

Sciŭ că d-luĭ ne póte ḑice: «De ce să nu fiă «pipele melle antice, déca archeologiĭ elveţianĭ, ceĭ «germanĭ şi ceĭ englesĭ aŭ reçunnoscutŭ toţĭ că pi-«pele găssite prin patriile lorŭ, sunt de o netă-«găduită anticuitate?»

Vom respunde la acestea, cu treĭ cuvinte letinescĭ care, deşi nu sunt spuse de Pomponiŭ Mela, dar conţinŭ unŭ adevĕrŭ pe care totŭ omulŭ, şi maĭ allesŭ archeologulŭ, trebuiă să'lŭ rumege de

şépte ori înainte de a emitte o opiniune excentrică; aceste cuvinte sunt: *Errare humanum est*! Omulŭ se póte înşela!

Nu este cu neputinţă ca micele instrumente în formă de pipă să fi servitŭ Celţilorŭ, Germanilorŭ, ba chiarŭ şi Romanilorŭ, la unŭ altŭ usŭ decâtŭ fumatulŭ, la o întrebuinţare pe care nu o cunnóscemŭ, precumŭ nu cunnóscemŭ întrebuinţarea multorŭ instrumente casnice şi multorŭ mici monumente ce se descoperŭ addesé sub pămêntŭ.

Póte érŭ că multe din pipele, credute antice, să se fi strecuratŭ acumŭ de curênd, în modŭ întîmplătorŭ, prin terrêmuri vechi.

Şi în adevĕrŭ staŭ de mĕ mirŭ cumŭ se face ca pipele, presumpte antice, ce s'aŭ găssitŭ în Francia şi în ţérrile vecine, în Irlandia şi în Elveţia, să aibă întocmaĭ forma subţire şi uşóră a acelluĭ *brûle-gueule* de pămêntŭ, din care fumésă blusarulŭ şi studentulŭ francesŭ; cumŭ se face ca celle provenite din Germania să fiă cu pântecele borcănate ca pipa némţuluĭ; în fine, pentru ce chiarŭ şi lulellele d-luĭ Bolliac să vĕdéscă «în «formele, în ornamentele şi în dimensiunile lorŭ, «o analogiă, ba chiarŭ o identitate cu lulellele, «disse *românescĭ?*»

Ce atâta persistinţă în formele plastice locale alle uneĭ unelte aşa de înduoióse?

Pentru ce óre, cândŭ moda nestatornică, cândŭ gusturile variabile alle popórelorŭ şi alle epocelorŭ aŭ schimbatŭ şi aŭ prefăcutŭ tóte alle omuluĭ, şi

îmbrăcăminte, şi vase, şi mobile, ba chiarŭ şi clădirĭ, pentru ce pipele singure să remână nestrămutate în disgraçiósa lorŭ originalitate?

D'arŭ fi cu adevĕrŭ aşa, apoĭ amŭ'avé aci unŭ phenomenŭ allŭ spirituluĭ omenescŭ care trebuiă notificatŭ poeţilorŭ cellorŭ însetaţĭ de antithese: Pipa ne-arŭ arăta statornicia îndĕrĕtnică a formeĭ, întrupată în obiectulŭ care produce materia cea maĭ nestatornică, fumulŭ cellŭ în-vecĭ-schimbătorŭ, cellŭ neţĕrmuritŭ în momentanele'ĭ prefacerĭ!

Pe callea deschisă de d. Bolliac nu se póte opri nicĭ spiritulŭ nostru, aşa de prosaicŭ, a nu încerca unŭ desghinŭ prin regiunile poetice alle fantasieĭ; dérŭ Pegazulŭ nostru, nefiindŭ de o cam dată nicĭ măcarŭ ameţitŭ cu fumulŭ planteĭ îmbĕtătóre a Massageţilorŭ, spre a sci să necheze şi să salte, Pegazulŭ ne trîntesce pe josŭ, şi ne deşteptămŭ cu mirare în acea întindere, care dela Hunia Mehedinţilorŭ, merge prin Vodastra Romanaţilorŭ pênĕ la Piscu-Crassanii de pe Ialomiţă, întindere în care d. Bolliac vede, în timpiĭ prehistoricĭ, «o identitate de obiceĭurĭ, învederată prin «formele vaselorŭ, alle silexelorŭ şi alle cellorŭ-«l'alte obiecte de lutŭ, de osŭ şi de pétră.»

Amŭ auḑitŭ ḑicêndu-se că de câte orĭ pe unŭ negru séŭ arapŭ, îllŭ răpescŭ din Africa centralĕ, spre a 'lŭ adduce printre Europeĭ, printre ómenĭ albĭ, acellŭ bietŭ negru multă vreme nu póte să

LEGENDA

DESEMNELORU DE PE TITLU:

PIPA DE LUTU,
găssită printre cărămidĭ romane, la
Avenches (Elveţia).

PIPA ETRUSCA
din
Museulu Campana, (Bronzŭ).

(BONSTETTEN.)

PIPA DE FERU,
din collectiunea D-luĭ Muret.
(Francia).

PIPA DE LUTU,
găssită în pădurea Faoug.
(Elveţia).

LULÉOA
de la
Piscu-Crassani.
(Lutŭ-negru).

(BOLLIAC.)

LULÉOA
de la
Vodastra.
(Lutŭ negru).

⁉ NARGHILÉOA ⁈
Daciloru
(Lutŭ roşu).

— —

AULKEEN-PFEIFE
— Germania.—
(Lutŭ).
(WAECHTER.)

ELFIN-PIPE.
— Scoţia. —
(Lutŭ).
(WILSON.)